Ms 4/7 I

Ami Petőfi a magyar dalra nézve, ugyanaz Arany ama-balladára. Amint Petőfi a magyar népdalt véve alapul a magyar dalt addig el nem ért tökélyre emelte, úgy Arany a magyar népballadából indulva ki, átalakította, sőt – még inkább mint Petőfi a dalt, megteremtette a magyar műballadát.

A költői műfajok, az emberi szellemben s a költészet örök törvényeiben gyökerezvén, nagyjában ugyanazok minden korban s minden népnél, de a nemzeti sajátságok s az irodalmak különböző történeti fejlődése különböző bélyeget nyom rájok egyes időszakokban s egyes nemzeteknél. A görög tragédia s a keresztyén tragédia s ebben is a Shakespeare-é és a francia klasszikusoké alapjában s elvében ugyanaz; de a tragikai bűnhődés a végzetesség más alakot ölt a Soph. és Sh. tragédiájában. Az Aristophanes és a Molière vígjátéka is alapjában egy, mégis mily különböző. S a mai társadalmi dráma ismét mennyire elüt mindenikétől, holott ugyanazon erkölcsi és széptani alapelveken nyugszik.

Így a ballada is. A régi klasszikus kor nem ismerte; A keresztyén középkor termette meg, akkor mikor a pogány világnézletek hagyományai még nem enyésztek el, de már elenyészőben voltak s a kivesző és a tértfoglaló két világnézlet egymással küzdve, el amazt elnyelni, magába felolvasztani és rajta teljes uralmat nyerni igyekezett. A mindenben világosságra törekvő – az műfajok egymástól elkü-különözésében is szabatosságot követelő klasszicizmus nem ismerte a balladát s nem is lett volna képes ezt megteremteni.

Mert a balladában nem csak a műfajok határai folynak egymásba, meg se különböztethetőleg (dal, románc, költői beszély), hanem a költészet három főalakja a lyrai, epikai és drámai is egyesül, mindenik ad hozzá, úgy hogy haboznunk kell, vajjon az epikai, a lyrai, vagy a drámai költészethez soroszuk a balladát. Legkétségtelenebbnek látszik, hogy az epikához sorozandó, mert történetet vagy eseményt beszél el. De előadása épen ellenkező az epikai előadással. Először is nem epikai módon, folyamatosan részletezve s mindenre kiterjeszkedőleg beszéli el tárgyát; Hanem drámailag rendezi be azt, csak a lényegesre a cselekvény döntő fordulataira s a jellemek erős kidomborítására terjeszkedik ki. Tehát berendezése és szerkezete drámai. Másodszor nem az epikai nyugalmas objektív, az eseményekre magokra feletetett, hanem az azok által keltött érzelmeket festő, a mellett dalolható, tehát lírai alakban beszéli el azokat.

Greguss a balladának e három nemi jellemétől indulva ki, így határozza azt meg: tragédia dalban elbeszélve. Több rendbeli kifogásom van e meghatározás ellen. Először is nem minden ballada tragikus, nem szükségképen, bár a legtöbb és a legkitűnőbb balladák a tragikum felé hajlanak is. Ezt Greguss is érezte s módosította meghatározását így: dráma dalban elbeszélve. Sőt mivel a dráma fogalmában az epikai elem (a cselekvény vagy történet

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

már benne van, még így is rövidítette: drámai dal. Még lényegesebb kifogásom azonban amaz első meghatározás ellen, hogy ezszerint a ballada tulajdonképen tragédiai vagyis drámai műfaj volna, holott világos, hogy nem az; világos, hogy az elbeszélés a lényeges anyaga. Elbeszélés drámai szerkezettel s berendezéssel, (be tessük lirai módon) dalban előadva. Tehát nem is drámai dal Gy. utolsó meghatározása szerint mert akkor lényegesen dal volna csakhogy drámai, de ott a dal nem a fő nem a lényege a balladában, nem anyaga annak csak formája.

A ballada (nem szólva arról az előbb tánc- majd szerelmi dalról, melyet a név alatt az olasz és provençal dalnokok troubadourok stb. értettek) északon keletkezett a brit és skót, a skandináv és dán s az északi germán népeknél mint már mondám a pogányság és kereszténység időszakai határpontján. Innen, a küzdelem, a forrongás, aború és homály oly túlnyomó eleme, innen a rejtelmesség az amit jobb név híján subjektív csodálatosnak nevezhetünk, az a kisértetiés elem, amely nem való, nem is árulja magát valónak, hanem a cselekvény személyeinek képzeletében, erkölcsi felindulásában, már mint Hamletben hogy apja szellemét látja, mint Macbethben, hogy a boszorkányokkal beszél; a boszorkányok látomásait s Banquo szellemét idézi maga elé felizgatott képzelete, mint Lady Macbethben, hogy azt a vérfoltot lemoshatatlannak látja pici fehér kezein.

Ez azonban nem lényeges alkatrésze a balladának csak jellemző, hogy minden népnél mennyire hajlandó erre a ballada. A halott vőlegény, a ki kedveséért jő s azt a sírba viszi, a halott édes anyja, a ki mostoha anya kezére jutott árva gyermekeit ápolni, gondozni feljő néha még magával is viszi őket, mert jobb helyük van a sírban mint a mostoha kezén, a megcsalt szerető, az ő hütlen kedvesét kisérteni feljő; ezek az alakok minden nép balladáiban előfordulnak anélkül, hogy egyik a másikból vette volna szükségkép (általában a népmesék és regék vándorlása s mindenütt ismétlődése feltűnő jelenség) épp így jellemző bár korántsem általános vonás a tragikai hajlam a balladákban, mint a hogy a tragikum a drámai költészetnek is legmagasb alakja s legpraegnansabb kifejezője (mert a dráma az összeütközéseken és a küzdelmeken alapulván ez legerősebben a tragikumban jut kifejezésre) úgy a balladában is, ami nem zárja ki a derült hangulatot, a kedvező megoldást nyerő végű épen víg balladát sem a műfajból.

A subjektív csodás és a tragikum: ezek csak jellemző vonások és túlnyomók a balladában, de nem annak lényege. Lényege egy erkölcsi összeütközés, mely epikai cselekvényben nyilvánul s drámai berendezéssel gyorsasággal magáról minden feleslegest és mellékest ledobó rohamossággal és végre lirai dal-alakban adatik elő.

A ballada a lényeges vonásait minden nép balladáiban megtaláljuk, bár a három – epikai, drámai lirai – elem vegyülésének arányai különbözők a népek jellemei szerint. A német, mely inkább epikus és lirikus nép legkevesebb drámai elemet vesz fel balladáiba az északi népek közt; a skót, angol, dán s általában a skandináv népek drámaiabbak s az érzelmi elem legkevésbé lép előtérbe. Ellenben a déli népek, melyeknél a lirai hangulat oly erős, hogy még az epikán is teljesen uralkodik s azért az elbeszélést is érzelmi és festői leíró részletek.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Ms 4/7 5

kiét borítja el; egyáltalában nem voltak képesek a valódi balladát megteremteni, a helyett a lassú, a jellemzésnél megállapodó, a cselekvényt lirailag elbeszélő, de nem drámailag jellemző románcnál állapodtak meg (pl. a Cid románcok.)

A magyar, enélkül, hogy [illegible] valaha érintkezett volna, népköltészetben egészen az északi balladához hasonlót hozott létre. Ámbár a magyar s jelesen a székely népballadát alig 10-20 éve ismerjük igazában (azelőtt csak 5-6 régi népballadánk volt ismeretes) ma már talán 50 darabon is tudjuk igazolni, hogy a magyar népballada az igazi ballada minden lényeges elemével épúgy bír s azt helyen-helyen époly tökéletesre ki tudta fejteni, mint akár a skót, akár a dán.

Mikor a magyar műballada a század első felében keletkezett, akkor a magyar népköltészet hagyományainak gyűjtése még meg sem kezdődött. A népdalok közül csak igen kevés volt általánosan ösmert, mert nem volt irodalmilag terjesztve, népballada pedig talán egy sem. Mi természetesebb tehát, mint hogy Kölcsey és Kisf. K. s utánok még Czuczor és Vörösmarty is leginkább a Goethe és Schiller s általában a német műballada mintái után képezték a magyar műballadát s legjobb balladáik is lényegesen ezek utánzásai. Ámde a német műballada igen helyesen a német népballada nyomán s annak mintájára keletkezett mert mióta (a múlt század közepén) a német népdalokat s balladákat gyűjteni kezdették és Herder a Stimmen der Völker-rel azokra fordította a figyelmet mióta Bürger Leonórájával az első igazi balladát megírta (t.i. német balladát) s Goethe a Heidenröslein-nel a német műdalt a német népdal alapján s Erlkönig-gel a n. balladát a népballada alapján megkezdte s azt a többi-vel folytatta, Schiller pedig szintén balladáknak nevezett s magokban remek, de egy-kettő kivételével nem ballada, hanem részint költői beszély nemű műveivel azokat ismét más irányba terelte — e költői alkotások a mi költőinknek is mintául szolgáltak, vélök oly nagy hatást tettek. — Garay is, ki utánok jött, s már csak a német műballadát jelesen az Uhlandét vehette csak mintául s ez által ismét tetemesen gazdagította ballada irodalmunkat, formákban is (pl. a Nibelung strófa ügyes használatával) a nélkül hogy az igazi, az egyedül igazi utat a magyar műballada megalkotására ő is csak úgy mint elődei megtalálta volna.

Ez az igazi út nem lehet az, a német népballadából természetesen fejlődött német műballadát venni mintául a magyarban. Sőt nem a német vagy bármely más népballadát [illegible] venni mintául. Mert pl. a skót Edwárdot, a Két hollót, a dán Édesanyját s számos német népballadát stb. Vörösmarty, Bajza, Erdélyi, Garay is ismerték, nem választották mintául, de ha választották volna, se sokra mentek volna vele. Mint a magyar műdalt a magyar népdalból (próbálta már Csokonai, Kisfaludy, Vörösmarty, Czuczor) kifejtette Petőfi, úgy kellett a magyar népballadából a magyar műballadát kifejteni. Ezt tette Arany.

Mikor első balladáit (Rákócziné, Szőke Panni) írta, ő is keveset ismert belőlük, de eleget arra már az Erdélyi népdalgyűjteményéből is, hogy elleshesse rajtok a magyar népballada alkotásmódját, hiszen, hogy többet [illegible]

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Fehér Anna Szűcs Marcsa, Csomor Dani (Tévi bíróék lánya)
már ismeretes volt. De Ar. balladái legnagyobb részénél
Rozgonyinéval kezdődik a sor 1852-ben s a Tetemre hívás-
sal végződik 1877-ben, épen 25 év egy századnegyed), akkor
már mai népballada kincsünk legnagyobb része s jelesen
a székely népballadák is, Kriza s később Gyulai és Arany L.
gyűjtésében részint ismeretesek voltak, részint egymásután
gyorsan ismeretesekké lettek. Más nemzetek balladakincséhez mérve még ma is kevés, de bő anyag arra
hogy olyan művész mint A. J. a magyar balladát egészen
s minden irányban teljesen és tökéletesen minden időkre
megteremtse megállapítsa s mintákat adjon hozzá.

Oly tehetség mint A. J. s itt mindjárt szembe ötlik az
igazi nagy költő egy sajátsága, minták után dolgozik (a ma-
gyar népköltészet mintái után) s mégis teljesen eredeti. A. J.
részint a történetből veszi balladái tárgyát – de csak tárgyát
egyéb minden az övé benne – részint maga teremti azokat
Nem dolgoz fel magyar népies tárgyakat, eseteket v. cselek-
vényeket; saját képzeletéből veszi (nem történeti) balladái
tárgyát, csak oly módon dolgozza fel azokat (sajátjait is a
történetieket is), amint a nép a maga balladáiban szokta.
Idegen népek költészetéből sem vesz át tárgyakat, még olya-
nokat sem, melyek a magyar nép költészetében is meg-
vannak. Még reminiscentiái is nagyon ritkán vannak és
nagyon távoliak. Maga mondta, hogy Rozgonyinéban a gálya-
vértelyes hajóées gondolatát az általa lefordított Sir Patrik
Spence (Skót balladá) költötte fel benne, ha maga nem mond-
ta volna igazán senkinek se jutott volna eszébe s méltán
mondhatta tréfásan, hogy „megtartottam a katona regu-
lát; amit loptam, jól eldugtam!" Máskor Szt. László meg-
jelenése Nagy Lajos hadai előtt (oly tünemény, mely minden
nép mondáiban előfordul) emlékeztet a Spanyol románc-
ra mikor a Cid holttestét lóháton viszik ki Valenciából
de mily távoli hasonlat. Az Ágnes asszony esete, mikor lepedő-
jéből nem tudja kimosni a megölt férje véréből ráesett vérfol-
tot mintha Lady Macbeth esetére emlékeztetne, de hitelesen
tudjuk, hogy ezt egy magyar parasztasszony esetéből hallotta.
Bor vitézben a holt vőlegény visszatérése, aki sírba viszi
mátkáját s az árva fiúban a holt szülő (csakhogy itt az
apa, ~~má~~ másutt rendesen az anya) megjelenése: általános
népballadai elemek, a melyekből A. eredeti teremtő
erejével egészen sajátot tudott alkotni. Többi költőink e-
gész tárgyakat visznek át s ez nekik épen úgy szabad,
mint Shakespeare-nek, ki színművei nagy részét
olasz novellákból vette s ha eredetileg a megoldásmód-
ja szerint alakítják is a mintára mindenki ráismer
benne, pl. Gyulai Zarándok-a

Csendes völgy ölébe kit fed
E sötét kápolna itt –

egészen a Goldsmith Wakefieldi papjában is feldolgo-
zott régi ballada: „Turn gentle hermit of the dale" hol
a holtnak hitt kedves visszatér s őt remetemagányban váró
kedvesével boldogan egyesül; vagy a Gyulai Sellője a Goethe
Halászával. Éjjeli látogatása az egy magyar népballada töre-
dékében is előforduló dán Édesanyjával rokon, bár más
felfogással, de egészben véve azonos tárggyal.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Ms 4/7 III

A.-nál nem találunk ily átvételeket. Még, amit a történet-ből vesz is, azt is egészen a maga módja szerint vagyis a bal-lada módja szerint alakítja újra teremti épen (ha) mint jó drámaíró a történeti tárgyat tragédiává dolgozza fel.
Az eredetiség azonban, ha szabadjon mondani, csak másodren-dű érdem, mert nem az a kérdés, amit ír vagy beszél el vagy dall a költő, hanem az: hogy? Nem a tárgy a fő és lénye-ges, hanem az előadás nem az anyag, hanem az alkotás.
Mondtam: A. a népballada módja szerint alkotja balladá-it ezt akarom most kissé részletezni s példákkal világosí-tani. Elősször is tárgyválasztása (a történetből) vagy alkotása (sajátjából) Oly tárgyakat választ v. alkot, melyek a drámai be-rendezésekre és alakításra legalkalmasabbak, vagyis me-lyekben megvan a drámai összeütközés és kifejthető a drá-mai küzdelem, mely - természetesen - mindig a jellemekben s a bennök működő szenvedélyekben alapszik. Hogy a drámá-i összeütközés és küzdelem legtöbbször (bár nem mindig) tra-gikai az elönyére szolgál, de mint már említém, nem törvény Ha áttekintjük balladái tárgyait, meggyőződünk ez állítás igazságáról
Rékócinét a német udvar elküldi felkelő férje kibé-kítésére. Az asszonyban küzd a szerelem férje iránt, férje hazafias kötelességének, s nem magáénak a kötelesség irán-ti tisztelete s rokonszenvével. A megoldás (komoly, de nem tragikai) előrelátható. A szerető nő újra láthatta s ölelhette férjét, de a továbbküzdelemre bátorítja s visszamegy bécsi börtönébe.
Rozgonyinéban a gyöngéd nőiesség a férje iránti szerelem-mel egyesülve inkább mint küzdve hőssé teszi a gyen-ge nőt, aki csak azért ölt páncélt, hogy lehessen élve-halva férje közelében s megmenti férjét is, a királyt is. — V. Lászlóban komor, sőt tragikai tárgy, az eskü-szegő király éjjeli rémülése, önkínzó lelkifurdalása bün-hődése az által a kiben bízott s ki neki mérget ad lék enyhítő ital helyett — a végén egy remény sugárral a jö-vőre: „De visszajő a rab." — Török Bálintban egy tra-gikus korszak epikus eseményei drámailag dolgozva fel, hogy egy ötfelvonásos dráma jelenetről jelenetre készen van benne. — Az egri leányban, mely öt szakasz-~~ból~~ áll a tulajdonképeni ballada csak a IV. szakaszban van, de három románc — három epikai jelenet-ké-szíti elő s egy ötödik fejezi be s kerekíti ki
Ágnes asszony a férjét szeretőjével megölető, aztán vé-res lepedője mosásába beleőrülő asszony, kit a törvény-szék is megsajnál és felment — a legerősebb tragikai tárgy. — Bor vitéz a skót és dán balladák rejtelmessé-gével, kísértetességével — Zách Klára a magyar törté-nelemben kétszer (Bánk esetében és itt) ismétlődő csa-ládi tragédia históriai háttérrel — Szondi két apród-jában, egyben két egyenlő erős balladatárgy, egyik túl-nyomóan epikus, másik lírikus — drámain összefonva ritka művészettel; a Walesi bárdokban kivételesen i-degen történeti tárgy, de oly erős hazai vonatkozással hogy kommentár sem kell hozzá; A Hídavatásban egy ismételten (s ma ismét) dúló társadalmi betegségnek, öngyilkosságnak igazi mániaszerűsége, a szerencsétlen öngyil-kos látományaiban (szubjektív csodálatos), az

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Éjféli párbajban a vetélytársát kétszer öli meg, anyja képében, de
orvul megölő bajnok rémlátása a násznép szerint; a Tetemre hí-
vásban a különben szeretett jegyesét vesszővel elkomorodott pro-
rével öngyilkosságba hajtó lány megtébolyodása. Míg tárgyu-
S mily kidolgozás! Itt a szerkezet s beszédcserés drámaiba-
ga s az előadás különbek vers lyrai mivolta tűnik szemünk-
be. Ez utóbbiról szólva előbb is A. a magyar vers és különö-
sen a versidom a rythmus mestere mindenütt, balladáiban
magát múlja felül. Versidomait többnyire a magyar nép-
költészetből veszi. Nem épen csak a népballadákból (me-
lyek régisége mellett számtalan csak a rythmusra épített
többnyire a két félversre oszló hatost kedvelő alakjok bi-
zonyít legiukább) hanem általában a magyar népdalból.
Legpregnánsabb példa erre a Zách Klára mag[y]a

Megöltek egy legényt
Hatvan forintjáért
A Tiszába bevetették
A nyerges lováért

ismeretes s igazán népies szemátú formájában van írva
ért ugyan megnemesítve. De a többi is mind magyaros
többnyire népies, s még ahol idegen rythmusokat használ
is (mint Szondi két apródjában a dalstílust, vagy a mes-
terséges rím és sor alakzatot mint Bor vitézben) az is ellen-
állás nélkül idomul a magyaroshoz.

Az előadás egyik legnagyobb ereje A.-nak képei s jelene-
tei plasticitásában van. Elég legyen említeni Rozgonyiné
öltözését, harcra készülését, lóraülését; Bor vitézben az éje-
li út s a rémes kápolna leírását – a Tetemre hívásban a ra-
vatal felállítását a fáklyákban a feketével bevont teremben, a re-
déglátást a lakomán, a néma tájon borongó királyt, a Wales-
i bárdokban az egymást követő, felségsértő énekeikkel vén
dalnokokat – ez álmatlanul gyötrődő királyt, a természeti hangulat
összhangba hozatalát a tárggyal pl. Szondi két apródjában, Ágnes asszonyban s mindenütt –
s minden részletet; mert e tekintetben a jelességeket
mind elsorolni annyi volna, mint mind elolvasni a
balladákat. S a drámai szerkezet és a tragikum ereje
és kidomborítása mégis ezek után is a legerősebb oldaluk
marad A. balladáinak. A mi a drámai szerkezetet illeti
látjuk mindenütt, mint fejlődik rohamosan a cselek-
vény, mint torlódik jelenet jelenetre egymásból fejlődve,
de az átmenetek s még inkább a felesleges vagy épen
hanyag részletek – teljes mellőzésével; sehol megállapodás
bármily tetszetős okból; a részletezés, kisimítás, festés –
mindenütt a jellemzésre vagy a cselekvény szorosan tar-
tozó vagy a hangulat feltüntetésére különösen erős
mint tudva van, a drámának is egyik főkelléke. Mi-
vel a cselekvény épülete mint szilárdan egybe illő kő-
kockákból volna megalkotva.

A tragikum erejének nézve bármely ballada bővebb
elemzése lesz a legvilágosabb bizonyíték.

Szász K.

Arany balladáiról

Pesti Hírlap 1884 febr.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA